

# Emotionens och den emotionella erfarenhetens plats i den psykoanalytiska metapsykologin

En kort exposé över affekt- och driftsteorins tillkomst samt hur emotionen slutligen får en plats i psykoanalysens metapsykologi

Matrix, 2009; 4, 415-442

Lennart Ramberg

*Freud utelämnade emotionerna från sin metapsykologi. Jag avser i denna artikel att beskriva några följder detta fick för psykoanalysen samt gör en exposé, utgående från Freuds teorier om drift och affekter, samt beskriver hur småningom emotioner får en plats i den psykoanalytiska metapsykologin. Jag söker relatera vår tids neurovetenskapliga rön, med tonvikt på neuropsykoanalysens, till huvudsakligen Freuds tripartitmodell. Vad gäller emotioner håller jag fokus på affektparet skam-förödmjukelse med det komplementära paret förakt-äckel/avs smak, som jag menar är den för psykets dynamik viktigaste negativa emotionen.*

## Inledning

Jag avser att i denna artikel formulera tankar kring varför Freud, trots att han i sina kliniska fall och illustrationer mycket tydligt och nyanserat beskriver

Lennart Ramberg, Utbildningsanalytiker i Svenska Psykoanalytiska Sällskapet, IPA, IFPS.  
Leg.läk. specialist inom barn och ungdomspsykiatri. Sandbacksgatan 1, 11621 Stockholm.  
E-mail: [Lennart.ramberg@telja.com](mailto:Lennart.ramberg@telja.com) Hemsida: [www.lennartramberg.se](http://www.lennartramberg.se)

‘affekter’<sup>1</sup> och patienters känsloliv, valde att utelämna emotionerna från sin metapsykologi, och vilka följder det senare fick för psykoanalysen.

Vidare ger jag en översiktlig exposé över Freuds tankar kring drift och ‘affekter’, samt hur den driftbaserade tripartitmodellen efter en tid kompletteras med modeller som bygger på analysandens, och senare även analytikerns, emotionella upplevelser; allt detta för att ge ett perspektiv på varför den interpersonella emotionen skam, enligt min och många andras mening, är så central.

I denna artikel vandrar jag relativt obekymrat mellan att föra psykoanalytiska resonemang på sedvanligt vis och att föra in fynd från neurovetenskap, och hypoteser utformade utifrån dessa, för att stödja eller ifrågasätta dessa resonemang. Brobyggande mellan olika paradigmlåter sig inte utan vidare göras och leder ofta till ett reduktionistiskt synsätt med missvisande förenklingar och direkta felaktigheter, och jag löper risken att varken respektera ett hermeneutiskt synsätt (Karlsson, 2004) eller det naturvetenskapliga paradigmet. Med Freuds (1895/1950, se senare i texten) ‘Utkast till en psykologi’ som tveksamt stöd – han publicerade aldrig själv texten – och bristen på utrymme som ursäkt, tycker jag emellertid att dessa fynd är tillräckligt intressanta att diskutera på detta utrymme.

---

1. Jag använder markeringstecknet apostrofering, dvs. ‘ ’, för att beteckna att det är Freuds definition av affekter som då gäller. Som jag söker visa i denna artikel utgör ofta Freuds ‘affekter’ en vidare uppsättning av inifrån kommande svar och reflexer än det vi avser med ordet affekt i modernt språkbruk. Freud (1895/1950 sid. 360) talar om endogena retningar som måste laddas ur, och inkluderar i begreppet ‘affekter’ inte bara emotioner, utan också ofta sexualitet och, ibland tydligt och ibland underförstått, andning och hunger (t.ex. Ibid. 398, Freud, 1894a).

I vår tid talar vi om Darwins kategori-affekter som en serie grundläggande emotioner av ursprungligen intrapsykiskt ursprung (se senare i texten) samt om affektteorier, och avser därvid teorier om emotioner.

Emotioner är en samling kemiska och neuronala processer som bildar mönster av svar på olika inre och yttre stimuli. De är således självgenererande agens (Damasio, 1994, Ramberg, 2000). De grundläggande emotionerna har en egen särprägel och påverkar hjärnan som i sin tur påverkar kropp och kognition på ett bestämt sätt. Emotioner kan vara omedvetna men avspeglas oftast i ansiktets mimiska muskulatur. Om de är medvetna upplever vi en känsla (feeling) som oftast är kopplad till ett idémässigt innehåll. Vi särskiljer mellan emotioner som utgår från oss själva och interpersonella emotioner som reglerar den interpersonella relationen. En känslöstämning (mood) är en (samling) emotion(-er) som kvarstår över tid.

## Sexualitet och skam i vår tid och Freuds

Eftersom begreppen skam och skuld kommer att återkomma i denna artikel vill jag redan nu definiera dem: psykoanalytiker använder begreppet skam och det därtill besläktade begreppet skuld något olika. Som jag förstått tänker de flesta analytiker, att skuld är en känsla som uppstår när man tillfogat någon viktig person skada i den yttre världen. Känslan av skam uppträder när man sviker sitt jagideal. (Se Wurmser ref. Piers<sup>2</sup>). En upplevelse av skuldkänsla när man inte äger skuld innebär sannolikt att en inre konflikt täcks över. Skuld, som är kopplad till en definierad handling, är sannolikt lättare att bära än skam, som inbegriper hela självet. Jag använder begreppet skam som den globala känsla som, när den drabbar en, påverkar hela ens existens med gnagande självtvivel (Homburger Erikson, 1954/1950 sid 228-231, Lewis, 1987, ref. av Tangney & Dearing, 2002).

Att åtskilja skam från skuld är emellertid en grannliga uppgift, när man använder sig av teorier om en "principiellt befolkad" inre värld såsom Freud gör i sin tripartitmodell och Klein i sin inre geografi. Freud (1923) talar om jagets skuld gentemot överjaget. Klein (1937) om skuld gentemot inre objekt som måste repareras. Jag har som synes i denna artikel valt ett tydligt operationellt sätt att särskilja skam och skuld från varandra. Därför kommer många freudianer och kleinianer (se Hinshelwood, 1989, sid. 314-315) ibland att förstå mitt begrepp skam som skuld och jag i min tur förstå vissa av deras utsagor om skuld som uttryck för skam.

Silvain Tomkins (1962-92), som grundade den moderna affektteorin på 60-talet, och senare Nathanson (1992), beskriver skammen som en central och därför organiserande affekt på psyket.

Tomkins liksom Darwin (1872, sid. 309-345, 363) och andra framstående forskare anser att skammen och det oftast åtföljande självföraktet, är den svåraste känslan att medvetet uppleva.

Skammen är den första emotionen som är social och är en följd av att vi är flockdjur. I evolutionär mening signalerar skam underordning och att djuret/människan vill bli tagen åter i nåder av makten, om det nu är modern, fadern, ledarvargen, ledaren i gruppen eller en regel som gruppen vet gäller, och som den skamsne vet att han inte åtlyder. För gruppen och den enskilde är skam-

---

2. Piers & Singer (1971) sid. 18, Wurmser (1981) sid. 72. Else-Britt Kjellqvist (1993) gav för 15 år sedan ut en bok om skam, bl.a. inspirerad av Wurmser, som jag först nu börjat läsa. Hon för i den en mer fördjupad diskussion om skammen och ger i den också belysande exempel från skönlitteraturen.

men en värdefull emotion, eftersom gruppen inte omedelbart attackerar individen, utan i stället för en tid inväntar åttlydnad och inordning i gruppen.

Freud lyfte fram, och visade på, den danande och för individen oftast omedvetna kraft som sexualiteten utövar på psyket redan från tidiga barnår. Men sexualiteten äger inte längre den sprängkraft den hade på Freuds tid. Liksom vetenskapen tidigare har löst människan från många av hennes av naturen givna begränsningar, har den också möjliggjort en i fysisk bemärkelse rationell (!) kontroll över sexualiteten.

Att länka samman sex och skam (och äckel) som Freud (1905), liksom samhället i övrigt gjorde kring det förra sekelskiftet, har lett till att de sedan dess ofta varit kopplade till varandra i psykoanalysen, både på det metapsykologiska planet och i kliniken. Men skam är en affekt som inte låter sig förstås enbart utifrån relationen till sexualitet, inte ens i namn av libido, i mening av (Platons) Eros.

Skam (och skuld) är för mig den negativa emotion som huvudsakligen ansvarar för en dynamisk och tänkt vertikal (topografisk) uppdelning mellan medvetet och omedvetet 'känna-tänkande' (Ramberg, 2002) – det dynamiskt omedvetna.

Traumatiska skeenden kan vara så bemängda med skräck att ett fullvärdigt minne inte kan uppstå. Sannolikt sker i stället en dissociation av affektkognitiva element (se t.ex. Hart et al, 2006). Skam kan vara omedveten, och att särskilja omedveten skam från dissociation syns mig svårt till omöjligt. Även om psyket sannolikt hanterar outhärdligt skamfyllt resp. traumatiskt material på principiellt olika sätt, använder det sig säkerligen av omedvetna lösningar som överlappar varandra.

## Freuds försök att göra psykoanalysen till en vetenskap

Det är helt klart att tanken om det undermedvetna inte är ny (Schopenhauer, Nietzsche bl.a.), inte heller idén om sexualiteten som en drivande kraft, som ju funnits sedan urminnes tider i primitivt religiöst tänkande, i Uphanisaderna, hos Platon och Shakespeare etc. I den (judiska) kabbalan finner man både sex, tankar om undermedvetet tänkande, och kanske framför allt i detta sammanhang: tanken om den frigörande verkan som fritt associerande kan ha (Abulafia, ref. Scholem, 1955). Freud förtiger inte att han inspirerats av andra tänkare. Han syns dock hellre lyfta fram vetenskapsmän och västerländska författare som inspiration till den psykoanalytiska metoden och teorin än visa på de (eventuella) inflytanden han fått från judisk visdom, som Talmud och Kabbalan (Bakan, 1958), och från romerskt katolsk religion (Vitz, 1988).

Det viktiga är att Freud söker integrera det subjektivt upplevda livet, och hur detta uttrycks i olika kulturyttringar såsom litteratur och filosofi med den tidens förment objektivt funna kunskap inom klinisk medicin och neurovetenskap. Han utvecklar därvid en ny forskningsmetod och formar en ny vetenskap som studerar förhållandet mellan vårt medvetna psyke och det omedvetna.

Freud söker hela tiden upprätthålla en relation till den tidens vetenskap med dess krav på tydlig metodik genom transparent beskrivning av metoden och dess utveckling, bl.a. genom utförliga fallbeskrivningar. Då han insåg att neurovetenskapen ännu inte hade utvecklat instrument för att kunna ge en djupgående och någorlunda nyanserad bild av den inre världen och dess förändringar, och att den därför inte var förmögen att gå i dialog med den psykoanalytiska vetenskapens särart, sökte han, och analytiker efter honom, utveckla dess teori på ett sådant sätt att denna skulle kunna verifieras eller förkastas utifrån vidare psykoanalytisk forskning – själv förkastade han emellertid, efter vad jag förstått, sällan något han tidigare formulerat.

## Neuropsykoanalysen

Det är först i vår tid det är möjligt att med sedvanliga vetenskapliga metoder med framgång kritiskt undersöka om det finns neurobiologiska korrelat till den psykoanalytiska traditionens olika teorier om psykets funktion. Och det kommer givetvis att ske i form av att en del element av den psykoanalytiska traditionens olika teorier bekräftas, medan andra ifrågasätts eller förkastas. Sådan forskning och diskussion sker bland annat inom den neuro-psykoanalytiska rörelsen<sup>3</sup>.

Sålunda är ett dynamiskt omedvetet, som många kognitiv teori förnekar vetenskapligt påvisat via (modifierad) psykoanalys av hjärnskadade (Kaplan-Solms & Solms, 2000), vilket stöder psykoanalysens postulat om det omedvetna.

Men det finns också anledning att revidera teorin. Exempel härpå följer senare i texten.

Denna typ av psykoanalytisk forskning utgör en viktig, men ofta av "vetenskapssamhället" underskattad, del inom den snabbt expanderande kliniskt orienterade neurovetenskapen. Den senare koncentrerar sig naturligtvis på de

---

3. Se tidskriften *Neuro-Psychoanalysis. An Interdisciplinary Journal for Psychoanalysis and the Neurosciences*. Hemsida: [www.neuropsa.org](http://www.neuropsa.org). I denna artikel refererar jag till det första numret från år 1999 som behandlar just drift och affekt.

data från hjärnans funktioner som är lätta att registrera, dvs. oftast från ytliga delar av hjärnan, speciellt neocortex. Med detta i åtanke är det därför rimligt att "i dagsläget" tonvikten på den kliniskt orienterade forskningen läggs på behandlingsmetoder som arbetar med medveten kognition och intention, samt på de emotioner som åtföljs av medvetna affekter – det som jag på en fenomenologisk nivå benämner känna-tänkande (Ramberg, 1987, 2002).

Psykodynamikern har inte lika lätt som den beteendekognitiva terapeuten att uppbringa neurovetenskapliga korrelat, och därmed vetenskapens stöd, för sin kliniska verksamhet. Inom en framtid (Panksepp, 2007) kommer emellertid också aktiviteten mellan hypofys och hypothalamus, med deras insöndring av hormoner och neuromodulatorer, och de i hjärnan djupt ("reptil- och däggdjursdelen" av hjärnan, MacLean, 1978) belägna centra för emotionerna att kunna registreras.

Tills sådana tider randas får nog psykoanalytiker och andra psykodynamiker, liksom Freud på sin tid, finna sig i att deras arbete inte på ett nyanserat sätt kan verifieras neurovetenskapligt, utan de får förlita sig till andra former av verifieringar, såsom t.ex. Wampolds (2001) metaanalyser av psykoterapier.

#### Häxan<sup>4</sup> Metapsykologi: libido/Eros kontra dödsdrift/Thanatos

Psykoanalytisk teori kommer givetvis aldrig att bli en vetenskaplig teori i positivistisk bemärkelse. En kliniker som är teoretiskt intresserad tar till sig tankar och metaforer som uppstår i hans inre värld och undersöker om de kan uttrycka något väsentligt av den psykoanalytiska process som han deltar i som analytiker eller handledare. Han söker sedan formulera ett psykoanalytiskt begrepp eller en klinisk hypotes. Om andra tycker att han formulerat sig inspirerande och väl, samt menar att hans hypotes har ett övergripande förklaringsvärde, då kan formuleringarna tas emot som en fördjupning av, eller tillskott till, redan existerande kliniska teorier inom den psykoanalytiska traditionen.

Freud förde samman Weismanns (1892) – en nästan like till Darwin – teori om könscellernas autonomi och de då nyligen utvecklade teorierna om elektricitetens kvanta (Max Planck), när han införde *en* drivkraft, libidon, som människosläktets, och därför också den enskilda människans, utvecklingsdrivande princip. Utmaningen var för honom vid den tiden att finna de mekanismer i den s.k. psykiska apparaten som leder till fixeringar av libidon under

4. Freud (1937).

dess utveckling mot vuxen genitalitet. Av detta skäl kvantifierades alla 'affekter' utifrån en måttstock av lust och olust. På det sättet förlorade Freuds olika 'affekter' sin kvalitativa särart. Samma åsikt har han 1920.

De upplevda affekterna beskrivs som sekundära (och partiella) uttryck för den omedvetna driften. Han (1914) skriver emellertid själv i ett av sina förord till essän 'Tre avhandlingar om sexualteori' att han inte ser det som att han utvecklat en sexualteori, som Jung (1911/1912) påstår, utan att denna mer skall ses i skenet av Platons Eros och den därtill knutna idévärlden.

Det finns dock mycket som talar för att Freud faktiskt ansåg att sexualiteten var den övergripande, om än oftast omedvetna, kraften som motiverade och drev människan, och som också gav upphov till hennes 'affekter'/upplevelser<sup>5</sup>. Emotionerna fick på detta sätt en sekundär position i förhållande till den libidinösa energin.

Nedan vill jag närmare studera vad Freud menar med 'affekter' och hur deras öde ter sig i den psykiska apparaten. Jag övergår därefter till att kommentera hur modern psykobiologi och neurovetenskap kan tänkas se på Freuds affekter och hans teori om dem i dag – det har ju gått ett sekel och några decennier sedan han skrev sitt Projekt (1895/1950).

## Freuds affektteorier

Freuds<sup>6</sup> tankar om affekt går inte att skilja ut från hans tankar om driften och dess öden. De ändras allteftersom hans modeller om den psykiska apparaten förändras. I början är affekten det centrala begreppet för att i senare perioder övergå i, beskrivas, som drift.

Han behåller, menar jag, emellertid mycket av sitt första anslag under hela den tid han arbetar med begreppet 'affekter'. Freud beskriver vid den tiden 'affekterna' som minnesspår av nödvändiga och viktiga behov från förhistorisk tid, vilka *måste* tillfredsställas (1895/1950, sid 360, 398). Han avser behovet att äta, att andas och att ha sex. Att hunger och hinder att andas måste resultera i motorisk aktivitet är uppenbart, men behovet av sex är lika tvingande. När

5. Sigmund Freuds postumt utgivna (1895/1950) Utkast till en psykologi (se perspektivisk diskussion: Solms & Saling, 1990), boken Drömydning (1900), Freuds referenser till Weismann ref. av Lacan (1954).

6. Förutom i texten angivna referenser har jag använt LaPlanche & Pontalis,(1980), sid. 1-2, 13-14, Nagera, 1970, sid 23-49, Freud 1915, sid 140-141 (Bortträngningen), 1915,162-164 (Det Omedvetna).

dessa (endogena) behov – förelöpare till driftbegreppet<sup>7</sup> – ideligen byggs upp, uppstår likt den fysiska smärtan en psykisk smärta (ibid 384), en överladdning, som ideligen måste laddas ur och denna senare leder till upplevelsen av tillfredsställelse, eftersom organismen eftersträvar urladdning – inertia. Att lägga märke till är att den sexuella driften inte omedelbart behöver vara lustfylld utan kan lika väl vara smärtsam när den inte tillfredsställs.

Den sexuella driftens uppladdning kan emellertid spridas ut genom olika associativa nätverk och på det sättet inte bli lika stark. Jaget är den instans som på detta sätt kan binda (senare benämnt 'neutralisera') denna laddning. *'Affekterna' är inte kvalitativa utan helt kvantitativa – quota of affect. Det är först i medvetandet de får en kvalitativ form* (ibid. sid 370-376, spec. sid 372).

"Affekten är en kvantitet (quota of affect) som lägger sig över minnesspåren likt en elektrisk laddning över en yta" och (mitt tillägg) kan förskjutas eller koncentreras till andra minnesspår än de ursprungligen var kopplade till (Freud, 1894b, sid. 46). Freud menar att affekten kan vara en fysisk process som sedan får en psykisk effekt, vilka båda är omedvetna.

('Affekten') Sexualiteten kan omvandlas genom konversion till hysteri, kan psykiskt förskjutas, och övergå i ångest – ett uttryck för en av de andra förhistoriska "handlingarna", respirationen, som normalt ingår i samlaget i form av tung andning, men som vid ångest "blandar sig samman med och tar över" sexualiteten (1894a sid 189-195).

Psykiska problem uppstår om sexualiteten blir prematurt exciterad av andra personer, eftersom excitationen inte kan hanteras av den ännu inte fullt utvecklade personligheten. Freuds teori är fysiologisk och det psykiska traumat orsakas av att andra förför barnet (Freud 1896).

Breuer & Freud (1895) beskrev hur de kunde hjälpa hysteriska patienter genom att "lotsa" dem fram till att uttrycka minnen från tidigare sexuella trauman. Och Freud fann ju senare att associera till dessa i ord, var minst lika effektivt som ett emotionellt avreagerande.

Genom upptäckten av oidipalkonflikten förändrades Freuds (1900, 1905) modell om den psykiska apparaten. Orsaken till det psykiska traumat kom inte i första hand utifrån utan inifrån, från barnets infantila sexuellt präglade fantasier.

7. Av någon anledning enbart i engelska Freudutgåvan (S.E. 1, sid 297, n.1). Viktig kommentar som stöd för den länkning/sammanblandning Freud gör av begreppen drift och affekt.



Från 1914 och några år framåt arbetar Freud med att utforma en modell av den psykiska apparaten av en högre komplexitet och denna kräver en anpassning av synen på 'affekter' (den andra affektteorin): Det idémässiga innehållet, som driften givit upphov till i det omedvetna, kan via bortträngningens mekanismer anta olika former i medvetandet. Affektmängden motsvarar, men är för den skull inte densamma som, driftens (instinkts) kvantitet, när den är frånskild idénföreställningen hos driften. Den kan hämmas och till och med försvinna. "Driftrepresentansens kvantitativa faktor ... kan var helt undertryckt, synas som kvalitativt färgad affekt ... eller omvandlad till ångest." Eftersom undvikande av olust har högsta prioritet är affektmängden om den blir till ångest något som måste undvikas och vi kan t.ex. bli fobiska för att undvika denna (1915a, sid 141-143). Något som en omedveten affekt är enligt Freud helt uteslutet (1915b, sid 162).

Freud inför kärlek och hat som övergripande begrepp. De är för Freud affekter, som är förbundna med det totala egot (självet). Hatet är till skillnad från kärleksdriften bundet till jaget, en jag-drift (1915c) med uppgift att upprätthålla jaget. Det gäller även aggressionen (som synes vara synonymt med hatet).

När Freud överger sin fysiologiska teori till förmån för en där den infantila fantasin är avgörande kommer det idémässiga innehållet mer i fokus. Jag ser det som att Freud för samman olika 'affekter' och, på en annan logisk nivå, övergripande "affekt-begrepp" i form av kärlek och hat, som dessutom utgår från olika instanser och därför lätt åstadkommer en logisk sammanblandning som ger upphov till förvirring av tänkandet. Ser man emellertid 'affekter' som uttryck av enbart driften, syns mig inte det vålla sådana problem.

'Affekterna' (den tredje affektteorin) hanteras på ett delvis annat sätt i den strukturella teorin (med tripartitmodellen). Freud (1923) klagör tydligt att affekter både kan utgå från detet och från jaget. Han menar att ångesten är en signal om en fara för Jaget vilken tagit sin idémässiga form från, och därför bibringar en upplevelse-ekvivalent av, födslotraumat. Följaktligen är inte ångesten längre ett uttryck för ett utflöde av uppdämd libido; något som vid den här tiden enbart gäller aktualneurosen. Han talar om signalångest i jagets tjänst.

Förutom de tre affektteorier jag hittills kort beskrivit tycker jag man kan nämna en fjärde, som dock enligt min mening inte tillräckligt har lyfts fram: Längre fram i sin skriftställning och i slutet av sitt utformande av metapsykologiska modeller, *ger Freud affekterna* – nu i den form vi igenkänner dem, nämligen som *emotioner* enbart – *en egen position i det metapsykologiska tänkandet*: i

artikeln Fetischism (Freud, 1927) skriver han att begreppet förnekande (Verleugnung, eng. disavoval) skall gälla det idémässiga innehållet, medan begreppet bortträngning (Verdrängung, eng. repression) skall gälla den emotion som åtföljer detta. Han talar emellertid enbart om en sexuell föreställning (Insikten att modern faktiskt inte äger en penis) och den till denna idé knutna affekten. Emotionen är således likväl sekundär till sexualiteten.

## Min kommentar

Man visste inte vid denna tid att de emotioner som motsvarar Darwins (1872) kategoriaffekter är emotioner som de flesta däggdjur har tillgång till. Man visste inte heller, att när emotioner aktiveras kan de, men behöver inte, nå medvetandet i form av känslor (feelings)<sup>8</sup>. Likväl förändrar de via neuromodulationer det centrala nervesystemets affekt-kognitiva inriktning och därmed vår sinnesstämning (mood) och kognitionen i en för respektive emotion bestämd riktning (Damasio, 1994). De avspeglar sig, trots att vi ofta söker dölja dem, i ansiktets mimik (Ekman, 2003). Emotionerna styr våra liv minst lika mycket som anknytningsbehovet, sexualiteten och den territoriella aggressiviteten. Alla kan utöva sin specifika påverkan på oss på ett i stort omedvetet sätt. Till kategoriaffekterna räknade också Darwin (1872) skammen, en till skillnad från de andra emotionerna, interpersonell emotion, som jag snart återkommer till.

I detta sammanhang vill jag tillägga att Freud (1920) var tveksam till att införa en övergripande aggressivt förstörande drift, dödsdriften (Destruo, Thanatos) och den har heller inte fått en allmän acceptans i psykoanalysen. Klein (1923, 1928) använde sig emellertid av detta begrepp när hon beskriver barnets kunskapsdrift.

Jag själv menar att en övergripande aggressiv drift döljer mer än den förklarar. Så är jakten på byte en lustfylld och sannolikt till stor del habituerad aktivitet för de högre däggdjuren. Det gäller också människan: Hannah Arendt (1996) har ju beskrivit den banala ondskan. Territoriell aggressivitet är en speciell form av aggressivitet. Den mänskliga av kognitionen präglade instrumentella aggressiviteten är ytterligare något annat (Se Erich Fromm, 1973 Gregory Bateson, 1971, Panksepp, 1998).

---

8. Shevrin et al (1996), Shevrin (1999), Gelder, 2005, Bouton, 2005).

## Några neuropsykoanalytiskt intresserade som skrivit om Freud och affekter

Flera har valt att i huvudsak följa Freuds texter och tolka innehållet av hans tänkande så, att detta går att foga samman med det vi idag tror oss veta om hjärnans funktion. Jag refererar här till några som f.n. intresserar sig för kontakten mellan neurovetenskapen och psykoanalysen.

André Green (1977) har i en instruktiv artikel beskrivit Freuds svårigheter att ge affekterna en rättmätig betydelse. Han menar att psykobiologen Jaak Panksepps (1998) teori (se nedan) om att hjärnans organisation är inriktad mot handling och att affekterna moduleras genom erfarenheten är så nära man neurovetenskapligt kan komma Freuds grundtanke att drifterna utgör hörnstenarna i det psykiska livet (Green, 1999, sid 43). Däremot varnar han för att söka integrera Freuds teorier med biologiska rön och modeller. Överse med enskilda formuleringar hos Freud (såsom t.ex. hans oklarheter kring affekter, min anmärkning), menar han, och studera i stället hans övergripande synsätt med dess inbördes konsistens, vilket ingen teori om psyket hittills kunnat uppnå (ibid. Sid 44).

Irene Matthis (2000) bygger vidare på Greens artikel och på Freuds (1940) 'Psykoanalysens huvudlinjer', i vilken han beskriver en första epistemologi som utgår från den kunskap vi får via medvetandet och de "kunskaper om orsak och verkan" i psyket vi därigenom kan få. Matthis utgår istället från hans andra epistemologi där vi inte kan utgå från vårt medvetna sinne för att beskriva psyket. Det är för oss helt omedvetet och kommer så alltid att vara. Vi kan bara göra oss föreställningar om dess natur. En sådan är att psykets grundläggande processer utgår från en för oss helt förborgad affektiv matris, där varje organsystem har sin affektiva innervation, sitt "språk" (Chiozza, 1998, sid. 153-175) som yttrar sig för vårt medvetande antingen i vårt subjektiva liv eller genom vår kropp i form av kroppssensationer och symptom. Jag finner emellertid detta synsätt alltför spekulativt.

Mark Solms söker utgå från Freuds sätt att formulera problemställningar kring psykets funktion och hur dessa i olika perioder ger upphov till dennes olika modeller om psyket. Han söker så applicera dessa på den biologiska kunskap om hjärnans funktion som vi nu har. Han tycker sig då finna att Freuds teoretiska system i stort sätt håller och blir bekräftat. Han säger om affekterna, att de är inifrån psyket initierade perceptiva modaliteter som samtidigt frigör ideomotoriska urladdningsmönster vilka, kan jag tänka, skulle kunna motsvara den subjektiva upplevelsen av Darwins (1872) kategoriaffekter och Panksepps

(1998) emotioner. Green (se ovan) menar dock att han omvandlar Freuds begrepp alltför mycket i sin avsikt att kunna tillpassa dessa till vår nuvarande kunskap om hjärnan och dess funktioner. Så kan jag också se det. Solms har dock, inspirerad av Luria, övertygande kunnat visa hur hjärnans olika delar (Solms, 1997, Kaplan-Solms & Solms, 2000) samverkar på ett sätt som har stora likheter med Freuds modeller – även Freuds tidiga (Solms & Saling, 1990).

Allt detta kan synas gott och väl: den psykoanalytiska traditionen får stöd av modern neurovetenskap och därmed stöd från den positivistiska vetenskapstraditionen inom medicin och psykologi!

## Mina kommentarer och nya neurovetenskapliga fynd

Jag ser dock en del problem: Freud (har en tendens att) för(a) samman sexualitet och andra 'affekter', såsom grundläggande reflexartade handlingsmönster i form av andning, lust och objektsökande samt emotioner, till en enhetlig drift. Sexualiteten får därvid ett primat över de andra som "energigivare" till jaget. Detta trots att Freud (1926) i sin senare skriftställning, såsom i artikeln *Hämning, symptom och ångest*, något mer differentierar sexualitet från andra 'affekter' än tidigare. Han menar där att "affektillstånden är införlivade med själslivet som avlagringar av uråldriga traumatiska upplevelser" (ibid sid. 166) ... och "att betrakta som medfödda hysteriska anfall" (ibid. 199), men de syns ändå likväl väl sammanflätade, om inte annat genom hans ständiga associationer till sexualiteten.

Freud beskriver vidare hur detet och jaget (och överjaget) har flytande gränser mellan sig (ibid. sid.169-170), där detet är utan organisation medan jaget just har (och är) en organisation av neutraliserad energi och strävar efter syntes.

Libidon s.a.s. söker sitt, medan hatet och aggressiviteten är en jagdrift som söker upprätthålla jagets, det individuella överlevandets, intressen och införskaffar därför kunskap och utövar kontroll. Det är en modell som han sedan generaliserar med sin diskussion kring begreppen Eros och Thanatos (Freud, 1920). Det är en tankegång som Klein (1923) vidareutvecklar i form av sin epistemofila instinkt, och som Bion (1962) i sin tur tar över i en neutraliserad form och därför med en kvalitativt annorlunda innebörd: Jag tänker på begreppen +/- Kärlek, +/- Hat och +/- Kunskapsdrift. Han skapar därmed en helt egen metapsykologi.

I den här artikeln håller jag mig så mycket som möjligt till den första epistemologin: att använda den kunskap vårt kritiska medvetande uppnått på olika områden för att förstå 'affekterna' och deras förhållande till psyket.

Till skillnad från Freud (1940) och Matthis (2000) vill jag, liksom Freud i sitt Projekt (1895/1950), i den här artikeln söka stöd för teorin i de kunskaper vi har och som vi rimligen kan tänka oss få inom neurovetenskapen och inte utgå från den andra epistemologins synsätt. Den skillnaden kan vara, och är i mitt fall, hårfin. Jag vill låta data och klinisk erfarenhet så mycket som möjligt gå före idén, medan den andra vägen för mig tycks kunna leda till en alltför spekulativt grundad teori. Idé och verklighet går dock givetvis inte att skilja åt. Jag tänker att mitt förhållningssätt i detta sammanhang ligger någonstans mellan den freudianske vetenskapsmannen-klinikern Solms och psykobiologen Panksepps synsätt.

### Freuds sammanflätning av sex och andra 'affekter' i förhållande till Panksepps SÖK-system.

Jag menar att sexualiteten i den psykoanalytiska metapsykologin har fått en allt överskuggande position i förhållandena till de övriga 'affekterna'. Den genomfar alla strata i hans metapsykologi och kliniska tänkande. Det får kliniska konsekvenser bl.a. genom att man alltför ofta förutsätter sexuella fantasier i psyket och att man på det sättet övergående kan skapa sådana<sup>9</sup>.

Det är emellertid uppenbart att sexualiteten, både den infantila och den vuxna, ständigt finns närvarande för oss. De något lägre däggdjuren styrs av just de 'uråldriga affekter' Freud talar om, eftersom de äger ett likartat limbiskt system som vi har. Därav följer ett infantilt beroende av modern, behovet av inordning i en hierarki (flockdjur) och en vuxensexualitet som är aktiv enbart under brunstperioderna. Vi däremot, som till följd av vår hjärnas utveckling, har en mer utvecklad kognition och därför är symboliserande varelser befinner oss, som ju Freud menar, i en hämmad brunst mest hela tiden. Detta visar sig speciellt mycket under drömlivets s.k. REM-fas, då vår "däggdjurssida" (limbiska systemet med dominans av höger hemisfär och med nedsatt aktivitet i de högre kognitiva funktionerna) är som mest aktiv. Under detta drömedvetande är vi sannolikt mätta och andas väl (en del av Freuds andra ut-sagda 'affekter') medan sexuella önskningar ständigt är mer eller mindre aktiva. Just vår symboliseringsförmåga leder därför till att vårt tänkande ofta har en sexuell "färgning" och att nästan alla våra symboler kan associeras till sexualitet.

---

9. Å andra sidan kan man säga att ingen skada skedd eftersom när de medvetandegörs eller skapas, sak samma, det medvetna tänkandet kan åtgärda detta.

Neurovetenskapen är numera klar över att människans utåtriktade, och därför objektorienterade, motivationssystem hanteras av dopaminsystemet, Panksepps (1998, sid. 144-163) SÖK-system. Subjektivt upplevs det som *lustfyllt, men utan primär sensuell eller sexuell konnotation*. Solms har beskrivit upplevelsen med det engelska ordet 'cruising', att kryssa runt, glida fram i väntan på, och beredskap för (anticiperande), att något spännande skall ske eller något intressant skall visa sig. Till följd av uppväxten, och medelst positiv och negativ betingning av hjärnans belöningssystem, kopplas snart olika motiva-krafter, drifter och affekter, samman med denna lustkänsla-i-sig och den får då en sensuell eller sexuell tillsats. SÖK-systemet kan också anta den ursprungliga neutrala lustkänsla-i-sig. Jag tänker mig att detta är möjligt för dem som i sin uppväxt inte utsatts för alltför mycket inkräktande uppmärksamhet (Winnicotts inkräktande, 1949, 1956), erotisering (i form av sensualisering eller direkt sexuell stimulans, Freud, 1896), övergivenhet (in the absence of a present object, Bion) eller som inte fått sin hunger, fysiskt och psykiskt tillfredsställd (Berridge & Robinson, 1995), utan i stället har fått tillfälle att leka i närheten av ett tryggt föräldraobjekt (Winnicott, 1958). Hos de senare kan vi oftare finna en generell lust till att finna nya vägar. De äger en allmän nyfikenhet som inte är inkräktande eller aggressivt betingad (såsom Freuds och Kleins kunskapssökande ursprungligen är) utan rent kunskapssökande.

Jag ser också som ett av de främsta målen för psykoanalytisk behandling, att så mycket som möjligt frigöra SÖK-systemet från i första hand narcissistiskt inverterade (utan den för Freud homosexuella biklangen), negativt hämmande (jaginskränkande men för den skull inte nödvändigtvis erotiserade, som Freud menar) och patologiskt inkräktande impulser, men också för de sensuella och sexuella betingningar av positiv art som kan utgöra hinder för ett öppet sinne.

### Ångest i olika former

Freud (1926, spec. sid 197-207) utformar en elegant förbindelse mellan separationsångest och den ångest som kan utlösas av fruktan utan någon känd orsak: Prototypen för ångestupplevelsen menar han är födseln, där barnet upplever livsfara till följd av sin omställning till livet utanför livmodern med initial andnöd och hög hjärtfrekvens, vilket han (och många andra) menar barnet upplever som traumatisk ångest.

Så fort det lilla barnet upplever en fara aktualiserar det minnesspåret av födseln och därför finner vi separationsångest när modern på något sätt är frånva-

rande och kastrationsångest som innebär en liknande fara för separation, eftersom barnet riskerar att förlora sin penis och därmed inte kan uppnå närhet till modern genom samlag. Det något socialiserade barnets överjagsångest signalerar faran att inte få tillhöra gruppen. Även födseln i sig kan för barnet teoretisk innebära ångest, eftersom modern i barnets ögon skiljs från sin penis (=barnet).

I detta sammanhang är det viktigt att se hur Freud i "kognitiv tradition" talar om ångest som en från födseltraumat utgången betingad reflex, samt hur ångest ses som en av jaget anticiperad fara (för en upplevelse som kan förväntas likna en repetition av födelsetraumat) som upplevs skrämmande (apprehensive i en nästan helt negativ bemärkelse) samt vidare, att denna ångest kan uppstå i olika kontexter där fruktan för kommande attack och separation finns med.

Yovell (2009) lyfter fram vikten av att skilja Kleins schizoparanoidea ångest från separations-, dvs. panikångest (depressiv ångest i kleiniansk terminologi). Den förra ångesten kan jag se som en samling av olika anticiperade former av skräck t.ex. den där en territoriell aggressivitet väcks gentemot intrång från den ursprungliga vårdnadshavarens sida, eller en situation som påminner om denna (Winnicotts impingement t.ex.). Då omvandlas aggressiviteten till fruktan och skräck; känslor vars ursprung i sin tur måste omedvetandegöras (Ramborg, 2009). Skräcken och farhågan inför en inre fragmentering till följd av akut upplevelse av bristande behovstillfredsställelse och frånvaro av den signifikanta föräldern är prototypen för den senare panikångesten.

I detta sammanhang vill jag ta upp en besläktad men sannolikt mer positivt framåtriktad orosbemängd känsla (en 'apprehension' med en i början ambivalent, men i huvudsak negativ konnotation, och senare ambivalent, men då i mer positiv riktning) inför faran av en förestående inre fragmentering, när en ny verklighet (catastrophic change, Bion, 1970) närmar sig, i form av en inre djupgående fysisk förändring såsom före puberteten. Eller när en helt ny idé, ett totalt nytt synsätt, närmar sig medvetandet och riskerar att ta över ens psyke, och att om detta sker, man befäras att ens eget symboliserande själv därvid kommer att disintegreras – vilket kan vara en faktisk risk (Kelman, 1971).

Neurovetenskapligt (Bouton, 2005) har man visat att panik med extrem fruktan, och med det autonoma systemet i "sympatisk kris", bör skiljas från den diffusa känsla av anticiperad fara och oro som i denna artikel beskrivs som ångest, eftersom de använder sig av olika system, kärnor, i amygdala.

Bouton skiljer mellan ångest, fruktan och panik, där ångest har som betingat stimulus något som hänt för länge sedan, medan fruktan är något mitt

emellan, och paniken har triggats av ett nyligen uppstått stimulus som griper tag i hela det autonoma nervsystemet. Den kognitiva traditionen talar inte om det omedvetna på samma sätt som vi gör – om den överhuvud känns vid något sådant. För mig som analytiker, skulle panik kunna uppstå när ett omedvetet trauma, en omedveten inre konflikt, med kraft söker tvinga sig upp i medvetandet, medan diffus fruktan inte är lika skräckfylld – jaget har då ett visst manöverutrymme. Artikelns beskrivna ångest tycker jag har likheter med Freuds resonemang om en avlägsen 'affekt' vars minnesspår man bär med sig och som lägger sig nära medvetandet i vissa situationer, varvid ångest uppstår.

Sammantaget finns här intressanta oklarheter som både rymmer definitionsproblem av ordet ångest och där forskningen ännu har en bit att gå. Det syns mig dock centralt att skilja på separationsskräck och fruktan, och att undersöka patientens ångestupplevelse med dessa separata biologiska system i åtanke.

## Freuds kvasivetenskapliga energiteori omvandlas till en teori om transformationer av psyket

När Freud (1926, sid. 205) talar om ångest i sin sista teori använder han sig inte längre av det kvantitativa begreppet energi utan använder sig för första gången av något som liknar det kvalitativa begreppet *transformation*. Det idémässiga innehållet i de sexuella föreställningarna har inte omedelbart med känslorna att göra, utan utgör en del av innehållet i den organiserade strukturen jaget med dess till skillnad från det bundna energi – en termodynamisk tankegång, där jaget alltmer vinner i negentropi ju mer energi jaget kan binda. En annan synvinkel: information skiljer sig från energi. En ny idé kräver visserligen energi för att hanteras av hjärnan, och på en annan logisk nivå, för att integreras i psyket, men denna kvantitet energi korrelerar inte alls till vilken slags idé det är (Bateson 1960, sid. 228 -243, 1971, sid. 309-337). En viktig insikt som transformerar jaget behöver inte leda till någon avreaktion.

Bion (1962, sid. 7) använder sig av begreppet transformation sålunda: den emotionella erfarenheten kan transformeras till alfa-element vilket medför att drömtänkandet kan använda sig av dessa element i sitt drömarbete, vilket i sin tur kan leda till formandet av nya symboler. Meltzer har fördjupat begreppet transformation och givit många exempel därpå (Se t.ex. 1986, sid. 13-33).



## Kategoriaffekterna och skam

Silvain Tomkins (1962, -63, -91, -92, Demos, 1995) utvecklade, en från psykoanalysen helt fristående (och för många antitetisk till denna) *affektteori* som ingår i hans *'human being theory'* inkluderande förutom affekt- också script- och kognitiv teori. Enligt Demos (1985) menar Tomkins, att både den tvingande kraften och den specifika kvalitén i en upplevelse bestäms av den uppsättning affekter som aktiverats, medan själva triggern, t.ex. sexualiteten eller den erogena zonen, spelar liten roll. En sådan modell, där emotionerna skapar strukturerna står helt i motsättning till Freuds psykoanalys. Tomkins (t.ex. 1962 sid 1-27) talar om en sexuell drift, men den får sin motiverande kraft, inte från någon sexuell energi, utan från de affekter sexualdriften ger upphov till. Jag menar vidare, att det synsättet har många likheter med Freuds (1927), när han efter lång tid gav emotionerna en egen "kanal", fristående från den idémässiga representationen. Jag anser därför att psykoanalysen kan, om inte integrera, så ändå "sammanbo med" Tomkins affektteori i någon form, analogt med hur många psykoanalytiska riktningar, i sina modeller, kvalitativt förändrat Freuds ursprungliga metapsykologi. Så går utveckling till!

Tomkins har i sin affektteori ställt emotionerna i förgrunden medan sexualiteten får stå tillbaka som "energigivare" för psyket. Om Freud skjuter undan affekterna kan Tomkins sägas göra tvärtom, och han söker på ett föredömligt sätt reda ut begrepp som drifter och affekter.

Han lägger särskild vikt vid affektparet skam-förakt och jag hänvisar läsaren åter till början av artikeln, där skammen definieras.

Att säkerställa den interpersonella objektrelationen är överordnat tillfredsställandet av den sexuella driften, menar jag med objektrelationsteoretikerna. De interpersonella emotionerna är viktigare än de emotioner som direkt utgår från individen som ett svar på stimuli utifrån. Jag menar kategoriaffekterna glädje, sorgsenhet, fruktan, vrede, avsmak, förvåning, intresse. Affektparet skam och förakt intar en övergripande funktion, eftersom det är den första negativa interpersonella emotionen.

Skammen ser jag metapsykologiskt som den emotion som bestämmer vad vi kan vara medvetna resp. inte medvetna om. Den är bestämmande för åtskiljandet av det som kan bli medvetet för oss och det som är omedvetet. Medvetet och omedvetet står i ett dynamiskt förhållande till varandra.

Vi kan vara medvetna i den utsträckning som vår betydelsefulla omgivning, i meningen internaliserade värderingar vunna utifrån tidigare objektrelationer

Emotionens och den emotionella erfarenhetens plats

samt våra nuvarande eller i framtiden potentiella yttre viktiga andra (den Andre/a), tillåter oss detta. Utifrån Freuds tripartitmodell skulle det innebära att det socialt betingade överjaget (inklusive det arkaiska) ytterst definierar, vad som får vara medvetet resp. omedvetet. Freud använder dock inte begreppet skam under denna period (det sker bara 1905) utan skuld, eftersom det ofta gäller i det omedvetna genomförda handlingar som överjaget ogillar. Som jag tidigare nämnt blir det som Freud skulle kalla omedveten skuld för mig ofta det jag benämner narcissistiskt försvar mot omedveten skam.

### Symbolen: ett specifikt uttryck för ett tidigare existerande och av sexualiteten präglat språk

Filosofen Susanne Langer (1942, 1967) menar att förståelsen av symboliseringsprocessen är nittonhundratalets främsta bedrift inom filosofin, och hon menar att Freud, Wittgenstein och Cassirer lade grunden för denna. I boken *Drömtydning* framställer Freud (1900) symbolen som ett specifikt uttryck för ett tidigare existerande, arkaiskt, av sexualiteten präglat språk hos människan<sup>10</sup> – ett språk som för honom torde vara likt primärprocessens<sup>11</sup>. Ett språk som är så laddat att det oftast bara kan nå medvetandet i form av symboler. Han omarbetar och utvidgar tillsammans med sina medarbetare stegvis tankarna om symbolerna i de följande utgåvorna (Marinellis & Mayer, 2003, András Pöstényi, 1996), och han för in begreppet partialdrifter i 'Tre essäer' år 1905.

I efterdyningarna av brytningen med Adler, och i synnerhet Jung, samt till följd av omvärldens kritik, utvidgar Freud libidobegreppet med hänvisning till Platons Eros.

Så skriver Jones (1916) med Freuds (1900, fotnot 82 från år 1925) uttalade gillande, att den sanna symbolen, uppkommer som ett resultat av en samverkan mellan olika element. Det är som att själslivet inte direkt kan uttrycka vad det vill i ord (vad symbolen faktiskt står för) på grund av de känslor som i så

---

10. Deacon (1997) har liknande tankegångar när han menar, att den första symboliska handlingen i människans utveckling är när en kvinna får ett konkret tecken/bevis på att hon tillhör en speciell man; ett tecken som markerar att hon inte får lägras av någon annan man, men heller inte får någon del av de andra människens jaktbyte.

11. Det procedurella tänkandet föregår primärprocessens (Basch, 1977, 1988). Det senare är ett attributivt (Brakel et al. 2000) symbolspråk, som börjar utvecklas från ett och halvt till två års ålder och når sin kulmen vid fyra-sex års ålder, för att sedan övergå till mer relationell symbolbildning.

fall skulle uppväckas hos personen ifråga. Psyket väljer i stället att från den laddade Ord-föreställningen "gå tillbaks", s.a.s. regrediera, till en något mindre laddad föreställning som har likheter med den primitivare Ting-föreställningen (Freud, 1915, sid.190-195). Den sanna symbolen är konkret och *sensuell* till sitt uttryck, i motsats till perceptuell (Jones' språkbruk), och *visuellt utformad i stället för* att utgöra en verbalt *meningsfylld ordsekvens*. Denna omvandlingsprocess i psyket är helt omedveten för personen ifråga.

Till skillnad från Freud från år 1900 då enbart sexualiteten var ett råämne för symbolbildningen gäller nu för den sanna symbolen att den, förutom till sexualiteten, också är knuten till personens fysiska själv, den egna familjen, och till födelse, kärlek och död – en utvidgning av begreppet sann symbol som mer för tanken till det symboliska uttrycket för Winnicotts (1960) sanna själv.

### Försöket att få psykoanalysen vetenskapligt respekterad hade sitt pris

Freud hade skäl för att nogsam undvika att göra emotionerna till huvudaktörer. Han hade ju till exempel kunnat använda sig av Darwins kategori effekter – en forskare vars arbete han på många sätt ansåg sig fortsätta.

Det emotionella livet (William James) och intuitionen (Henri Bergson) var i denna tid föremål för vetenskapligt intresse. Så var man också under den senare hälften av artonhundratalet seriöst intresserad av musikens, och därmed de frigjorda känslornas, ofta helande verkan (Se Barale & Minazzi, 2008).

Freud ville utforma en neurovetenskapligt grundad teori för mänsklig motivation och beteende. Att grunda en ny vetenskap på känslor skulle göra honom alltför beroende av subjektiva faktorer. De vetenskapliga fynden skulle bli omöjliga att verifiera på ett positivistiskt sätt. Hans teorier och hypoteser skulle därför sannolikt inte kunna tas på allvar, har många menat, att Freud tänkt (Se bl.a. ovan samt Green, 1977/1986).

Freud försökte att utifrån den tidens neurovetenskap formulera en metapsykologisk modell som skulle kunna verifieras på ett positivistiskt sätt. Den psykoanalytiska behandlingen skulle på det sättet uppnå vetenskaplig respekt och dessutom kunna betraktas som en vetenskap om den inre världen. Med sin metapsykologiska modell kunde han åskådliggöra psykiska problem i form av inre konflikter mellan olika instanser inom psyket med olik laddade kraftfält av positiv och negativ energi i deras gränsskikt. Under en lång tid var hans metapsykologi någorlunda respekterad inom den medicinska vetenskapen – eller snarare tolererad som den "minst dåliga" beskrivningen av själslivet i en sekulariserad form, och därför åtminstone kvasivetenskaplig. Som sådan fun-

gerade hans metapsykologi som ett "paraply" under vilket olika psykoanalytiska traditioner någorlunda tryggt och med viss respektabilitet kunde utvecklas.

Den tiden är sannolikt slut. Den psykoanalytiska, och den vidare psykodynamiska, traditionen har vidareutvecklats och fördjupats under snart hundra år. Samtidigt har neurovetenskapen utvecklats enormt.

## Narcissism och skam. Skulden introduceras

Eftersom Freud huvudsakligen ser fadern som det åtråvärda objektet, får hans begrepp narcissism sin fulla betydelse först i och med oidipalkonfliktens debut. Kränkningen (och därmed inversionen) av den primära narcissismen (Freud, 1914, Wurmser, 1981, Treurniet, 1991 Etchegoyen, 1991) uppträder först vid den falliskt narcissistiska fasen, dvs. vid 1½ års ålder – då könskillnaden börjar upptäckas. Skam och sexualitet binds således samman. Vid flera tillfällen i 'Tre essäer om Sexualteorin' skriver Freud (1905) att skam och äckel utgör de mest framträdande försvarerna mot den sexuella instinkten. Sedan dess har det i analysen – liksom i de flesta kulturella sammanhang – alltid rätt en mer eller mindre *obligat länkning av skam till sexualitet* (Se en reaktion mot detta hos Fenichel, 1941, 1946). När Freud i stället för sin fysiologiska modell (och första affektteori) beskriver konflikter i form av inre oftast omedvetna fantasier till följd av den oidipala konflikten (samtidigt med den andra affektteorin) intar begreppet skuld en central position i stället för skammen. Freud utvecklar med hjälp av tripartitmodellen sina tankar om skulden och skuldkänslan vidare och talar om omedvetna attacker mot överjaget, som hos jaget inger affekten skuldkänsla och ångest; den senare för att kunna skyla över detets latent önsknings, sexuella gentemot modern och aggressiva (tidigare enbart utgångna från jaget) gentemot fadern, till skillnad från egentlig skuld där man är medveten om till vem man äger skuld.

Klein koncentrerar sig också på skulden men då i den preoidipala fasen och främst på barnets skuldkänslor inför modern till följd av dess aggressiva tankar gentemot henne; en skuldkänsla som utgör grunden för den depressiva positionens ångest. Det är också vid denna tid många andra menar att känslan av skam debuterar.

Så förlägger i vår tid Allan Schore (1994, 2003) debuten av emotionen skam till 14-16 månaders ålder. Ur utvecklingspsykologisk synpunkt kan barnet då för första gången få sina första anknätningsmodeller (Bowlby, 1969) internaliserade (orbito-frontala hjärnbarkens mognad börjar vid 10 månaders ålder).

Det är därför i viss mening först nu som barnet, under interaktionerna med omvärlden och föräldrarna, kan få sina gränser utstakade. Nästa tydliga period är närmandefasen med dess kriser, fyllda av raseri men också av skuld känslor (av att ha skadat objektet) och svåruthärdlig *skam*. Under den perioden tänker ju bl.a. Mahler och Kernberg (1980, med samtidig ref. Mahler) att vi med förståelse till ett någorlunda väl fungerande helobjektsrelaterande uppnår konfliktlösningar, som utgör grunden till en fungerande (men ofta neurotisk och kanske borderlineartad) psykisk djupstruktur.

Inom den ortodoxa freudianska psykoanalysen talades inte mycket om skam. I stället talade man i strukturella termer om inre konflikter och narcissism.

Inom den brittiska mainstream-analysen förekom begreppet skam också sällan. Ett undantag är Charles Rycroft (1965/1985) som i sin artikel 'Ablation of the parental figure' beskriver skam, kränkning och förödmjukelse, som den sannolikt svåraste känslan att finnas i. Artikeln nekades emellertid då publikation (Fuller, 1985, Bergmann, 2004).

I en senare artikel spekulerar jag i en ännu tidigare kränkning av den primära narcissismen med åtföljande upplevelse av skam; nämligen vid 6-8 månaders ålder. Den uppträder då på en mer primitiv nivå och utan sexuella konnotationer.

### Driftsteorin otillräcklig. Det emotionella livet "tar sig in" i diskursen

Karen Horney (1937 och framåt, se 1953) s.k. kulturella teori om försvaret mot skam och det grundläggande försvaret mot kränkning av självkänslan i form av neurotisk stolthet ansågs alltför ytlig inom psykoanalysens huvudfåra. H.S. Sullivan (Se 1946-47/1953) var en banbrytande och framstående kliniker och teoretiker. Han var liksom Freud intresserad av människans inre i form av hennes föreställningar och fantasier. Han var emellertid samtidigt försiktig att uttala sig om eventuella strukturer i en inre värld och i synnerhet konflikter inom denna, eftersom han bara kunde göra hypoteser om dessa. Han ville bl.a. därför<sup>12</sup> inte förknippas med psykoanalytisk teori.

Efter att Kohuts (1971, 1977) självpsykologi börjat få fäste inom breda analytiker kretsar börjar emellertid emotionerna, och speciellt skammen, få tillträde till den anglo-amerikanska psykoanalytiska diskursen.

Den schweizisk-amerikanske analytikern Léon Wurmser (1981) skrev, med tripartitmodellen som teoretisk grund, om affekten skam som en grundlägg-

12. Se Sullivan (1953), sid. 13,19,167n och 57 och Evans III (1996) sid. 63-64.

gande affekt som signalerar en tidig inre konflikt. Den boken fick ett stort genomslag. I samma tidsperiod sker emellertid något radikalt: *man inför parallell-teorier till Freuds metapsykologiska modeller.*

Sandler & Sandler (1983, ref. Treurniet, 1991) beskriver en modell som kompletterar Freuds driftsstyrda tripartitmodell. De inför ett *nuvarande* omedvetet (present subconscious) med en *nuvarande* censur (second censorship, analogt med Freuds censur i Drömtydning (1900, kapitel 7), som hindrar känslor av skam, förödmjukelse etc. från att uppstå.

Ungefär vid samma tidsperiod (1976, 1979) börjar man publicera Béla Grunbergers (artiklar 1957-1967, i bokform 1971) på engelska. Denne anser det nödvändigt att komplettera Freuds driftteori med en motsvarande utveckling av den *narcissistiska balansen*, därtill inspirerad av Ferenczi (1913), som insåg den strukturella svagheten hos Freuds sexualteori, vilken Jung (1911/1912) tidigare påvisat.

Samma utveckling sker inom den bionska traditionen (se senare) i form av postkleinianen James Grotsteins (1981) "dual-track theory". I denna användbara två-spårs-teori integrerar han den kleinianska traditionens tänkande med själv-psykologins och neurovetenskapens (Gazzaniga & Le Doux, 1978<sup>13</sup>). Det är en teori som har vissa länkar till Grunbergers tankegångar, men syns mig mer funktionell och "neuro-psykoanalytisk" (om än som sådan något dated): i korthet lever vi enligt Grotstein med två separata hemisfärers funktion i samverkan, där ömsom den ena, ömsom den andra är dominant. Den högra är relaterad till anknytning (primär identifikation med självobjekt och inre objekt, vilket ju länkar till, men inte är detsamma som, primär narcissism och Grunbergers orala position) och den vänstra till tänkande i alltifrån spirande till genomförd separation i förhållande till objektet, och därför *re*-presentation (Jämför Gazzanigas uttolkare, en objektivering av själv och objekt, vilket kan länkas till, men inte är detsamma som Grunbergers anala objektrelationer). I vissa situationer tänker Grotstein att medvetandet utgår från höger hemisfär, och man befinner sig då i anknytning utan klar differentiering mellan subjekt och objekt. I nästa ögonblick utgår medvetandet från vänster hemisfär och man objektiverar då både sig själv (kropp-mind) och omvärlden<sup>14</sup>.

13. Se också Gazzaniga et al, 1998, Le Doux, 1996.

14 Jämför Freuds Ting-presentation och Ord-presentation, Susanne Langers 'presentational' och 'representational symbolism'. Jag (Ramberg, 1992) har, då utan kännedom om Grotsteins dual-track-theory, placerat dessa två positioner i var sin ände av det symboliseringskontinuum jag beskrivit där.

I detta sammanhang är det på sin plats att nämna Lichtenberg (1989, 2008) som

På detta sätt avslutar jag något abrupt min diskussion om Freuds driftteori och emotionernas plats i hans metapsykologi, som i form av tripartitmodellen ännu är den förhärskande teorin.

Utrymmet tillåter mig inte att diskutera Kleins, och i synnerhet Bion-Meltzers teoriutveckling, där den emotionella erfarenheten som sådan via dess transformation till alfa-element kommer drömarbetet till godo och därmed kan utveckla det symboliserande självet. Det får anstå till ett annat tillfälle.

## Sammanfattning

Att Freuds begrepp 'affekter' inbegriper drifter, grundläggande reflexer och emotioner är problematiskt. Libidon får hos Freud småningom karaktären av en generellt övergripande mänsklig drivkraft, Eros (1914), men sexualiteten är likväl den huvudsakliga drivkraften. Emotionerna är sekundära till denna, även om de slutligen får en egen plats i metapsykologin (1920, 1927).

En strikt hermeneutisk analytiker har knappast bekymmer, eftersom han arbetar med en modell (se närmare Langer, 1967, sid. 55-69) som inte längre är direkt knuten till, och därför inte behöver relatera till, en biologisk realitet. Det är först när man söker finna en sådan förbindelse det blir svårt.

Jag menar att det för närvarande inte finns, och aldrig kommer att finnas, en biologisk kunskap som på ett övergripande och övertygande sätt kan ge både en förklaring till, och samtidigt utgöra en tillräcklig grund för, att kliniskt beskriva eller föreskriva förändringar i den metod som den psykoanalytiska *praktiken* utgör.

Men jag finner likväl arbetet att söka relatera vår tids neurovetenskapliga rön till psykoanalysens metapsykologiska teori viktigt, liksom också motsatsen, att erfarenheter från psykoanalytisk praxis kan initiera en ytterligare nyanserad och intrikat neurovetenskaplig forskning.

## Avslutning

Jag är medveten om att den diskussion, som jag fört på utrymmet av en artikel, kan te sig pretentiös, men kanske värre; kan föra läsaren till missvisande förenklingar och ett reduktionistiskt synsätt, som inte tillräckligt respekterar

---

skrivit mycket om skam. Utrymmet tillåter det emellertid inte. Avgörande är dock att han sammanblandar sensualitet med sexualitet, vilket Hadley (1989) klargjort i ett postscript.

vare sig det sedvanliga naturvetenskapliga paradigmet eller den kliniska erfarenhet och den diskurs som förs inom psykoanalysen och med denna befryndade terapi- och tanketraditioner.

Denna artikel står visserligen för sig själv, men den är också tänkt att utgöra bakgrund till en senare artikel. I den ger jag skäl för min övertygelse, att skammen har en tidigare debut än vad gängse teorier säger, samt att skammen utgör det avgörande skälet till att bygga upp den sköld som utgör den sekundära narcissismens hårda yta.

Under den i viss mening preambivalenta period som föregår skammen, och som sträcker sig från tiden före födseln och kanske någon eller några månader efter denna, försöker jag applicera vissa aspekter av Bions och Meltzers teorier om estetiska processer och hur de senare kan förhålla sig till de proföreställningar, som de menar kan uppstå kring tiden före och kort efter födseln.

## Litteratur

- Arendt, H. (1996) *Den banala ondskan*. Göteborg. Daidalos.
- Bakan, D. (1958) *Sigmund Freud and the Jewish Mystical Tradition*. New Jersey. D. van Nostrand Company Inc.
- Barale & Minazzi. Off the beaten track: Freud, sound and music. Statement of a problem and some historico-critical notes. *Int J Psychoanal* (2008) 89:937-957.
- Basch, M.F. (1977). Developmental psychology and explanatory theory in psychoanalysis. I: *The Chicago Institute for Psychoanalysis*. Vol. 5. New York: International University Press.
- Basch, M.F. (1988) *Understanding Psychotherapy. The Science Behind the Art*. New York Basic Books.
- Bateson, G. (1960) *The Group Dynamics of Schizophrenia*. Pp. 228-243. (1971) *The Cybernetics of "Self": A theory of Alcoholism* (1972).pp. 309-337. I (1972) *Steps to an Ecology of Mind*. New York. Ballantine Books.
- Bergmann, M.S. (2004) Charles Rycroft: A Study in Dissidence and a Psychoanalytic Cautionary Tale in (2004, ed. Bergmann, M.S.) *Understanding Dissidence & Controversy in the History of Psychoanalysis*. New York. Other Press.
- Berridge, K.C. & Robinson, T. (1995) The mind of an addicted brain: Neural sensitization of wanting versus liking. *Curr. Direct. in Psycholog. Sci.*, 4: 71-76.
- Bion W R (1962) *Learning from Experience*. London. Maresfield Reprints.
- Bion W R (1970) *Attention and Interpretation*. London. Maresfield Reprints.
- Bouton, M. E. (2005) Nonconscious Emotions. I (2005. Ed. Feldman Barrett, L., Niedenthal, P. M., Winkielman, P.) *Emotions and Consciousness*. New York. The Guilford Press.
- Bowlby J. (1969) *Attachment and Loss. Attachment*. Vol 1. London. Tavistock Publications.
- Brakel, L.A.W., Kleinsorge, S., Snodgrass, M., & Shevrin, H. (2000). The Primary Process and the Unconscious: Experimental Evidence Supporting Two Psychoanalytical Pre-suppositions. *Int. J. Psychoanal.* 81, 553.
- Chiozza, L. A. (1998) *Hidden Affects in Somatic Disorders*. Madison, Connecticut. Psycho-social Press.



- Damasio, A. (1999) *Descartes misstag*. Stockholm. Natur och Kultur. (1994). *Descartes Error*. New York: Putnam.
- Darwin, C. (1872) *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. Chicago. University of Chicago Press.
- Deacon, T.W. (1997) *The Symbolic Species. The co-evolution of language and the brain*. New York. Norton & Company. Sid. 376-410.
- Demos, V. (1985) The elusive infant. I *Psychoanal. Inq.*, 5:553-568.
- Demos, V. (ed.1995) *Exploring affect. The selected writings of Silvan S. Tomkins*. New York. Cambridge University Press.
- Ekman, P. (2003) *Emotions Revealed. Understanding Faces and Feelings*. London. Weidenfeld & Nicholson.
- Etchegoyen, R.H. (1991) "On Narcissism": An Introduction: Text and Context. I (1991) *Freud's "On Narcissism: An Introduction"*. New Haven. Yale University Press.
- Evans III, F.B. (1996) *Harry Stack Sullivan. Interpersonal theory and psychotherapy*. New York. Routledge.
- Fenichel, O. (1941) The ego and the Affects. *Psychoanal. Rev.*, 28:47-60. Sid. 57, 60.
- Fenichel, O. (1946) *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*. London. Routledge & Kegan Paul Ltd. Sid.139.
- Ferenczi, S. (1913) Stages in the development of the sense of reality. I (1952) *First Contributions to Psycho-Analysis*. New York. Brunner. Mazel.
- Freud, S. (1894a) Extracts from the Fliess Papers. Draft E. How Anxiety Originates. S.E.I.
- Freud, S. (1894b) Försvarsneuropsykoserna. (& Breuer, J, 1895) Studier i hysteri. (1895/1950) Utkast till en psykologi. *S.Skr. III*. Stockholm. Natur och Kultur. *S.E. I-III*.
- Freud, S. (1896) Heredity and the aetiology of the neuroses. *S.E. III*.
- Freud, S. (1900) Drömtydning. *S.Skr.II*. Stockholm. Natur och Kultur. *S.E. IV, V*.
- Freud, S. (1905) Tre avhandlingar om sexualiteten. *S.Skr.V*. Stockholm. Natur och Kultur. *S.E. VII*.
- Freud, S. (1926) Hämning, symptom och ångest. *S.Skr.VII*. Stockholm. Natur och Kultur. *S.E. XX*.
- Freud, S. (1914) En introduktion till narcissismen. (1915a) Bortträngningen. (1915b) Det omedvetna. Bilaga C. Sid. 190-195. (1915c) Drifter och driftöden. *S.E. XIV*. (1920) Bortom lustprincipen. *S.E. XVIII*. (1923) Jaget och detet. *S.E. XIX*. (1927) Fetischism. *S.E. XXI*. (1940) Psykoanalysens huvudlinjer. *S.E. XXIII*. Samtliga i *S.Skr.IX*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Freud, S. (1937) Den ändliga och den oändliga psykoanalysen. *S.Skr.VIII*. Stockholm. Natur och Kultur. *S.E. XXIII*.
- Fromm, E. (1974) *The Anatomy of Human Aggressiveness*. London. Jonathan Cape.
- Fuller, P. (1985) Introduction i *Psycho-Analysis and Beyond*. Chatto & Windus and The Hogarth Press. Sid. 1-40.
- Gazzaniga & Ivry & Mangun (1998) *Cognitive Neuroscience*. New York. Norton.
- Gazzaniga, M. & LeDoux, J. (1978) *The Integrated Mind*. New York. Plenum Press.
- Gelder, B. (2005) Nonconscious Emotions. I (2005. Ed. Feldman Barrett, L., Niedenthal, P. M., Winkielman, P.) *Emotions and Consciousness*. New York. The Guilford Press.
- Green, A. (1977) Conceptions of affects. I (1986) *On Private Madness*. London. Hogarth Press.
- Green, A. Consilience and Rigour: Commentary to Solms, M. & Nersessian, E. (1999) Freud's Theory of Affect: Questions for Neuroscience. I *Neuro-Psychoanalysis*. Vol 1 N:o 1. Sid. 40-44.

- Grotstein, J.S. (1985) *Splitting and Projective Identification*. New Jersey. Jason Aronson Inc.
- Grunberger, B. (1971/1979) *Narcissism*. Psychoanalytic Essays. Boston. Int. Univ. Press.
- Hadley, J.L. (1989) *The Neurobiology of Motivational Systems*. I (1989) Lichtenberg J D. *Psychoanalysis and Motivation*. Hillsdale. New Jersey. The Analytic Press. Pp 337-372.
- Hart, van der, O., Nijenhuis, E.R.S. Steele, K. (2006) *The Haunted Self. Structural Dissociation and the Treatment of Chronic Traumatization*. New York. W.W. Norton & Company
- Hinshelwood, R.D. (1989) *A Dictionary of Kleinian Thought*. London. Free Association Books.
- Homburger Erikson, E. (1954) *Barnet och samhället*. Stockholm. Natur och Kultur. (1950) *Childhood and Society*. New York. W.W. Norton & Company.
- Horney, K. (1937) *The neurotic personality of our times*. New York. Norton.
- Horney, K. (1953/1989) *Att förverkliga sig själv*. Stockholm. Rabén & Sjögren. (1952) *Neurosis and human growth*. New York. Norton.
- Jones, E. (1916) *The Theory of Symbolism*. I (1948) *Papers on Psycho-Analysis*. London. Karnac Books.
- Jung, C.G. (1912) *Wandlungen und Symbole der Libido*. (1952) *Symbols of Transformation/ Psychology of the Unconscious*. London. Routledge.
- Kaplan Solms, K., & Solms, M. (2000) *Clinical Studies in Neuro Psychoanalysis*. London: Karnac Books.
- Karlsson, G. (2004) *Psykoanalysen i ny belysning*. Stockholm. Stehag. Symposion.
- Kelman, H. (1971) *Helping People*. New York. Science House.
- Kernberg, O.F. (1986) *Inre värld och yttre verklighet*. Stockholm: Natur & Kultur. (1980) *Internal World and Outer Reality*. New York: Jason Aronson Inc. Spec. sid. 113-120.
- Kjellqvist, E-B. (1993) *Rött och vitt. Om skam och skamlöshet*. Stockholm. Carlsson Bok Forlag.
- Klein, M. (1923) *The role of the school in the libidinal development of the child*. Pp 59-76. (1928) *Early stages of the Oedipus conflict*. Pp 186-198. I (1981) *Love, guilt and reparation and other works*. London. Hogarth Press.
- Klein, M. (1937) *Kärlek, skuld och gottgörelse i* (1989, red. Igra, L./Sjögren, L.) *Kärlek, skuld och gottgörelse*. Stockholm: Natur & Kultur. (1937) *Love, guilt and reparation i* (1981) *Love, guilt and reparation and other works*. London. Hogarth Press.
- Kohut, H. (1971) *The Analysis of the Self*. New York. International Universities Press.
- Kohut, H. (1977) *The Restoration of the Self*. New York. International Universities Press.
- Lacan, J. (1954) *The two narcissisms*. I (1988) *The Seminar of Jacques Lacan*. Book I. *Freuds Papers on Technique 1953-1954*. Cambridge. Cambridge University Press. Sid. 118-128. spec. sid. 120. (1975) *Le Séminaire I*. Paris. Les Editions du Seuil.
- Langer, S. (1952). *Filosofi i Ny Tonart*. Uppsala: A och W & Gebers. Eng. (1942) *Philosophy in a New Key*. Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press.
- Langer S. (1967) *Mind: an essay on human feeling*, Vol. 1. London. Johns Hopkins Press.
- LaPlanche, J. & Pontalis, J.B. (1980) *The Language of Psycho-Analysis*. London. Hogarth Press.
- Lewis, H.B. (1987) *Introduction: Shame – the sleeper in psychopathology*. I Lewis, H.B. (Ed.) *The Role of Shame in Symptom Formation*. Pp. 1-28. Hillsdale, New Jersey. Erlbaum.
- Lichtenberg J D. (1989) *Psychoanalysis and Motivation*. Hillsdale. New Jersey. The Analytic Press.
- Lichtenberg J D. (2008) *Sensuality and Sexuality Across the Divide of Shame*. New York. The Analytic Press.

- MacLean, P. (1978). A Mind of Three Minds: Educating the Triune Brain. I (1978) Chall, J., & Mirsky, A. *Education and the Brain*. Chicago: Chicago Univ. Press.
- Matthis, I. (2000) Sketch for a Metapsychology of Affect. *Int. J. Psycho-Anal.* 81: 215-227.
- Meltzer, D. (1986) *Studies in Extended Metapsychology*. London: Clunie Press.
- Nagera, H. (Ed.1970) *Basic psychoanalytic concepts of the theory of instincts*. London. Karnac
- Nathanson, D.L. (1992) *Shame and Pride. Affect, Sex and the Birth of Self*. New York. W.W. Norton & Company.
- Panksepp, J. (1998). *Affective Neuroscience. Foundations of Human and Animal Emotions*. Oxford Univ. Press.
- Panksepp, J. (1999) Emotions as Viewed by Psychoanalysis and Neuroscience: An exercise in Consilience. I *Neuro-Psychoanalysis*. Vol 1 N:o 1. Sid. 15-39.
- Panksepp, J. (2007) Föreläsning. *8th Neuropsychoanalytic Congress*. Los Angeles.
- Piers, G. & Singer, M.B. (1971) *Shame and Guilt: A Psychoanalytical and a Cultural Study*, new.ed. New York. Norton. sid. 18.
- Pöstényi, A. (1996) Inledning. Sid 9-38. S.Skr. II. Stockholm. Natur och Kultur.
- Ramberg, L. (1987). Kroppens roll i personlighetsutvecklingen. i Wrangsjö, B.(red.). *Kroppsorienterad psykoterapi*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Ramberg, L. (1992). *Tänkbart – om individuation och tillhörighet*. Stockholm: Mareld.
- Ramberg, L. (2000) Psykoanalys och emotioner. I *Insikten* 5/2000.
- Ramberg, L. (2002) Det symboliserande självet. I (red. Wrangsjö, B.) *Barn som märks*. Stockholm. Natur och Kultur. Sid. 136-172.
- Ramberg, L. (2009) En psykodynamikers tankelek utifrån Lars von Triers film Antichrist. *Psykisk Hälsa* 2/2009.
- Ramberg, L. (2000) Psykoanalys och emotioner. I *Insikten* 5/2000.
- Rycroft, C. (1965) On Ablation of the Parental Images, or The Illusion of Having Created Oneself. I (1985) *Psychoanalysis and Beyond*. Chicago. Univ. of Chicago Press. Pp. 214-232.
- Sandler, J. & Sandler, A-M. (1983) The "second censorship". The "Three box model". *Int J Psychoanal* 64:413-25.
- Scharfenberg, J. (1988) *Sigmund Freud & his Critique of Religion*. Philadelphia. Fortress Press.
- Scholem, G. (1992) Abraham Abulafia och den profetiska kabbalan. *Den Judiska Mystikern*. Stehag. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Sid. 147-184. Tyska (?/1967) *Die Jüdische Mystik in ihren Hauptströmungen*. Frankfurt. Suhrkamp Verlag. Eng. (1955) *Major trends in Jewish mysticism*. London. Thames & Hudson.
- Schore, A. (1994). *Affect Regulation and the Origin of the Self*. New Jersey. Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Schore, A. (2003). *Affect Regulation and Affect Dysregulation*. Vol 1 resp. 2. New York. Norton.
- Shevrin H. et al (1996) *Conscious and Unconscious Processes. Psychodynamic, Cognitive and Neurophysiological Convergences*. New York. The Guilford Press.
- Shevrin H. (1999) Commentary to Solms, M. & Nersessian, E. (1999) Freud's Theory of Affect: Questions for Neuroscience. I *Neuro-Psychoanalysis*. Vol 1 N:o 1. Sid.55-60. Spec. sid. 56.
- Solms, M. (1997). *The Neuropsychology of Dreams*. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates. Vision.

- Solms, M., & Saling, M. (1990). *A moment of Transition*. Karnac Books.
- Solms, M. & Nersessian, E. (1999) Freud's Theory of Affect: Questions for Neuroscience. I *Neuro-Psychoanalysis*. Vol 1 N:o 1. Sid.5-14.
- Sullivan, H.S. (1953) *The Interpersonal Theory of Psychiatry*. N Y. W W. Norton & Co. Sid. 161-164
- Tangney, J.P. & Dearing, R.L. (2002) *Shame and Guilt*. New York. The Guilford Press.
- Tomkins, S. S. (1962, -63, -91, -92). *Affect, Imagery, Consciousness*, Vol. I-IV. N Y: Springer Publishing Company.
- Treurniet, N. (1991) Introduction to "On Narcissism" I (1991) *Freud's "On Narcissism: An Introduction"*. New Haven. Yale University Press.
- Wampold, B.E. (2001) *The Great Psychotherapy Debate. Models, methods and Findings*. London. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Weismann, A. (1892) *Das Keimplasma*. Jena. (1893) *The-Germ Plasm*. London.
- Winnicott D W. (1949) Intellectet och dess förhållande till psyke-soma, sid. 235, och (1956) Det primära moderstillståndet, sid. 116. I (1993, red. Jemstedt, A.) *Den skapande impulsen*. (1949) Mind and its Relation to the Psyche-Soma. Pp. 243-254 och (1956) Primary Maternal Preoccupation. Pp.300-305. I (1958). I (1958) *Through Pediatrics to Psycho-Analysis*. London. Hogarth Press.
- Winnicott D W. (1958) Förmågan att vara ensam. Sid 134-141. (1960) Förvrängningar av jaget i förhållande till det sanna och det falska självet. Sid. 321-334. I (1993, red. Jemstedt, A.) *Den skapande impulsen*. Stockholm. Natur och Kultur. The Capacity to be Alone. Pp. 29-36. (1960) Ego distortions in terms of true and false self. Pp. 140-152. I (1965) *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*. London. Hogarth Press.
- Vitz, P.C. (1988) *Sigmund Freud's Christian Unconscious*. New York. The Guilford Press.
- Wurmser, L. (1981/1994) *The Mask of Shame*. New Jersey. Jason Aronson Inc.
- Yovell, Y. (2009) Mind-brain relationships, including clinical examples. Educational day. 10<sup>th</sup> *International Neuropsychoanalysis Congress*. Paris.

## Abstract

Lennart Ramberg: Emotions and the place of emotional experience in psychoanalytic metapsychology. A short survey of Freud's theory of affects and instincts (and later drives), and how emotions gradually find a position in psychoanalytic metapsychology

*Freud soon left out emotions from his metapsychology. I make a survey of how his concept of affects and instinct changes through time and compares some of his notions with contemporary neuroscientific findings, with a concentration of those from neuropsychanalysis. I describe how the concept of emotion slowly regains a position in psychoanalytic metapsychology.*

*Of all the negative emotions I find the complementary couple shame-humiliation being the most important.*

*Keywords: neuropsychoanalysis, affect, emotion, narcissism, shame*